

DİNİ GRUPLAR BAĞLAMINDA CAFERİLİK*

The Jafariyya in Context Religious Groups

Dr. Ali ALBAYRAK

Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din Sosyolojisi Anabilim Dalı

e-posta: abayrak@firat.edu.tr

Özet: Ülkemizin dini yapısı dini gruplar açısından ele alındığında pek çok örneğin bulunduğu görülecektir. Bunlardan birini de mezhepler oluşturmaktadır. Bilindiği gibi Türkiye’de Ehl-i Sünnet olarak isimlendirilen ve genel kabul gören dört mezhebin yanında Şii mezhebine mensup olanlar da bulunmaktadır. Daha çok Caferiler olarak bilinen bu mezhepten olanlar Azeri kökenli olup, ağırlıklı olarak Kars ve Iğdır illerinden Türkiye’nin çeşitli yerlerine yerleşmiş durumdadırlar. Bu çalışmada da Ankara İli Keçiören Semti örneğinde; Caferilerin inanç, ibadet ve anlayışları hakkında durum tespiti yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dini Gruplar, Dini Yapılar, Caferiler, Dini Hayat

Abstract: When our country’s religious constructure examined due to the religious groups, a lot of examples can be seen. The denomations consist one of the these examples. As it is known in Turkey there are four denomations, that had been accepted and named Ahl al-Sunna, but there are the people who accept Shi’i denomination. The people who belong to these denomination are named Jafariyya. They are from the source of Azeri. They came from Kars and Iğdır and they live different part of the Turkey.

Key Words: Religious Groups, Religious Structures, Jafariyya, Religious Life

Giriş

Toplum içerisinde ortaya çıkan ve yayılan din, inananlarını birbirlerine bağlayıcı ve birleştirici bir etkiye sahip olduğu için¹ sosyal hayatta cemaat ya da ümmet olarak ifade edilen bir topluluk oluşturmaktadır.

* Bu araştırma, “Caferi’lerde Dini ve Sosyal Hayat (Ankara Keçiören Örneği)” adlı doktora çalışması süresinde örneklem alanında elde edilen verilere dayanmaktadır.

¹ Anthony Giddens, *Sociology*, New York 1989, s. 459.

Bu nedenle sosyologlar dine, kutsalın toplum hayatındaki tecrübesi olarak bakmaktadırlar.²

Dini gruplar bütünüyle ele alındığında, dinin iki ana sosyal grup türünde hayat bulduğu tespit edilecektir. Bunun ilk hali, dinin organik cemaat içinde vücut bulduğu şeklidir ki, bunlara tabii dini gruplar adı verilmektedir. İkincisi de sırf dini gruplar olarak isimlendirilmektedir. Sosyal hayatta rastlanan gruplardan bazıları tabii şekilde var olan gruplardır. Onları oluşturan üyeler, kan veya evlilik, akrabalık ya da komşuluk bağı gibi organik cemaat bağlarıyla birbirine kenetlenmiş durumdadırlar. Medeniyetin en alt basamaklarındaki, besin arama, sığınak, alet, silah yapımı, avlanma ve savaş gibi birtakım ortak faaliyetler ve ihtiyaçlar, organik bağlarla birbirlerine bağlı bu grupların üyelerini birbirine daha da yaklaştırmaktadır. Bu tabii ve organik cemaatlerin üyelerinin birbirlerine kenetlenmesinde rol oynayan çeşitli faktörler arasında din bağı önemli bir yer işgal etmektedir. Çünkü aynı organik cemaate mensup kimseler, aynı zamanda tabii olarak aynı dini inançları paylaşmakta ve ortak dini faaliyetler ve merasimlere katılma yoluyla birbirlerine sıkıca kaynaşmaktadırlar. Böylece, kan akrabalığı ve komşuluk esasına dayalı bulunan bu cemaatle, aynı zamanda inanç ve ibadet birlikleri de oluşturmaktadır. İşte, organik bağlarla dini bağların birbirine çakıştığı bu tür gruplara özdeş dini gruplar veya tabii dini gruplar adı verilmektedir.³

Bazı topluluk şekillerinde ise, grup bağına sağlayan temel rabitanın özel dini bir bağ olduğu görülmektedir. Bu durum, dinin sosyal hayatta tabii ve organik cemaatlerin dışında ve onlardan tamamen farklı yeni bazı topluluk şekillerini yaratabilme özelliğinden kaynaklanmaktadır. İşte grup üyelerini birbirine bağlayan temel bağın spesifik bir biçimde dini olmasından dolayı bu tür gruplara dinden doğan gruplar veya sırf dini gruplar adı verilmektedir.⁴

Süregelen dini yapılanmalar günümüzde de varlık imkânı bulmakta çeşitli şekillerde tezahür etmektedirler. Özellikle çeşitli kültür, inanış ve yaşayışların yaşandığı ülkemizde farklı mezheplere ait çalışmalar sosyolojinin özellikle de Din Sosyolojisi'nin çalışma alanına girmektedir. Bu anlamda araştırmada, farklı yapılanmalar içerisinde yer alan Caferiler konu edilmiştir.

1- Türkiye'de Caferiler

Türkiye'de Ehl-i Sünnet olarak isimlendirilen ve genel kabul gören dört mezhebin yanında Şii mezhebine mensup olanlar da bulunmaktadır.

² Kamil Kaya, *Mikrososyoloji ve Toplumsal Grup Tipleri*, Isparta 2002, s. 150.

³ Ünver Günay, *Din Sosyolojisi*, İstanbul 1998, s. 238.

⁴ Ü. Günay, *a.g.e.*, s. 239; Dini gruplar için bkz. Mehmet Taplamacıoğlu, *Din Sosyolojisine Giriş*, Ankara 1967, s. 133-136; M. Rami Ayas, *Türkiyede İlk Tarikat Zümreleşmeleri Üzerine Din Sosyolojisi Açısından Bir Araştırma*, Ankara 1991, s. 16.

Daha çok Caferiler olarak bilinen bu grup Azeri kökenli olup, ağırlıklı olarak Kars ve Iğdır illerinden Türkiye'nin çeşitli yerlerine yerleşmiş durumdadırlar. Bu mezhebin bir diğer adı da İmamiyye'dir. İmamiyye, Hz. Peygamber'in ölümünden sonra Hz. Ali, onun çocuklarını ve torunlarını hem Allah'ın emri hem de peygamberin tayini ve vasiyeti ile meşru imam olarak kabul ederek on iki imama inanmayı iman esaslarından sayanların mezhebi dir.⁵

1970'li yılların başlarında büyük çoğunluğu Kars ve ilçeleri, Ardahan, Iğdır, Ağrı'nın Iğdır'a komşu olan bölgeleri ve Erzurum ili sınırları içerisinde yaşayan Caferiler, köyden kente göç sürecinde İstanbul, Ankara, İzmir ve Bursa gibi büyük yerleşim birimlerine taşınmışlardır.⁶ Daha sonra çoğunlukla ekonomik sebeplerden dolayı Türkiye'nin çeşitli bölgelerine dağılmışlar ve oralara yerleşmişlerdir. Buna göre Caferilerin göç sürecinden önce yoğun olarak yaşadıkları il ve ilçeleri şu şekilde tespit etmek mümkündür: Iğdır, Aralık, Tuzluca, Kars, Akyaka, Arpaçay, Taşlıçay (Ağrı).⁷

Göçten sonra ise Caferiler ağırlıklı olarak şu il ve ilçelerde yaşamaktadırlar: İstanbul, İzmir, Tire, Bursa, Manisa, Turgutlu, Aydın, Söke, Çorum, Kocaeli, Çayırova. Bunların dışında Ankara, Keçiören, Sincan ve Kırıkkale sınırları içerisinde de Caferiler bulunmaktadır.

Ülkemizde etnik köken ve mezhepler hakkında nüfus istatistikleri tutulmadığından Türkiye'deki Caferilerin sayılarını tam olarak tespit etmek mümkün değildir. Bu konuda kimi kaynaklar 1-1,5 milyondan bahsederken İstanbul Halkalı'da Zeynebiye Camii Ahundlarından* Selahaddin Özgündüz bu rakamı 3 milyona kadar çıkarmaktadır. Bu rakam biraz abartılı olmakla birlikte, ülkemizde 1-1,5 milyon kadar Caferi Mezhebi'ne mensup vatandaşın bulunduğu tahmin edilmektedir.

Türkiye'deki Caferilerin homojen bir yapı göstermedikleri görülmektedir. Bu konuda üçlü bir tipolojiden bahsedilebilir:

1. Caferi anne-babadan olanlar,
2. Önceden Alevi iken sonradan Caferi fikhını tercih edenler,
3. Sünnilikten Caferiliğe geçenler.

Bunlardan Alevilikten Caferileşenler oldukça önemli bir sayıyı teşkil etmektedirler. Hem Aleviler kendilerini Caferi fikhına yakın hissetmektedirler hem de Caferiler Alevi olanların Caferileşmeleri için ciddi gayret sarf etmektedirler. Ortak pek çok değeri paylaşan bu iki grubun bütünleşmesi de kolay olmaktadır. Sünni iken Caferi fikhını seçenler bu fikhı

* Ahund, Caferi'likte din hizmetleriyle ilgilenen görevliler için kullanılan bir kavramdır.

⁵ E. Ruhi Fiğlalı, *Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri*, Ankara 1990, s. 140.

⁶ Faik Bulut, "Şii Ali Aşkı", *Atlas Dergisi*, S. 139, Ekim 2004, s. 87.

⁷ İlyas Üzüm, *İnanç Esasları Açısından Türkiye'de Caferilik*, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 1993, s. 84-92.

daha doğru ve inandırıcı bulduklarını ifade etmektedirler. Ancak bu tipolojide yer alanlar önemli bir sayıyı oluşturmamaktadırlar.

Yine Caferî'leri kendi içerisinde iki grupta ele almak mümkündür:

1. Kevser grubu,
2. Zeynebiye grubu.

Kevser grubunu Caferî' fikhına ait eğitimini genel olarak İran'da almış olanlar oluştururken, Zeynebiye grubunu da özellikle İstanbul Halkalı'da bulunan Caferiler teşkil etmektedirler. Zeynebiye grubu Türkiye'deki Caferilerin lideri olarak Selahaddin Özgündüz'ü kabul etmektedirler. Ancak Türkiye'deki Caferilerin tamamı aynı görüşte değildir. Ankara'da yaşayan Caferilerin büyük çoğunluğu herhangi bir lideri desteklememektedir. Onlar, Türkiye ölçeğinde kendilerine öncülük yapabilecek özelliklere sahip bir liderin olmadığı kanaatini taşımaktadırlar. Çünkü böyle bir liderin hem sosyal hem siyasi hem de dini bir lider özelliği taşıması gerektiğini, bunun da oldukça zor bir iş olduğunu düşünmektedirler.

Türkiye'de yaşayan Caferiler bazı şikâyetleri ve istekleri olmakla birlikte mevcut durumdan memnun olduklarını söylemektedirler. Caferiler, istekleri ve şikâyetleriyle ilgili olarak da bu durumu Türkiye'nin kendi iç dinamikleriyle çözmenin doğruluğuna inanmaktadırlar. Özellikle kendi camilerine karışılmamasını, okullarda Caferilerle ilgili bilgilerin de verilmesini, Diyanet İşleri Başkanlığı'nda kendilerinin de temsil edilmelerini, fıkıhlarını öğrenmek için İran ya da Irak gibi ülkelere gitmek yerine bunun kendi ülkelerinde sağlanmasını istemektedirler.

2- Caferilerin İnanç Esasları

Caferî âlimler inanç esaslarını şu beş temel nokta üzerinde toplamaktadırlar: 1- Tevhid, 2- Adalet, 3- Nübüvvet, 4- İmamet, 5- Mead.

2. 1- Tevhid: Allah'ın varlığı ve birliği tüm İslam âlimleri'nin üzerinde en çok durdukları konu olmuştur. Dolayısıyla Caferî âlimleri de Tevhid'e büyük önem vermişlerdir. Allah'ın varlığını ispat konusunda kullanılan deliller ve izlenen metotlarda Caferî âlimleri ile diğer mezheplerin âlimleri arasında bir fark bulunmamaktadır.⁸

M. Şirazi Tevhid'le ilgili olarak şu bilgileri vermektedir: Tevhid'in çeşitli dalları vardır: Bunlar, zatta Tevhid, sıfatta Tevhid, fiil ve eylemlerde Tevhid ve ibadette Tevhid'dir. Zatta Tevhid: O'nun zatı ve benliğinin tek olması, eşi ve benzerinin olmamasıdır. Sıfatta Tevhid: İlim, kudret, ezeliyet ve ebediyet sıfatlarının tamamı onun zatında bir aradadır ve bunlar O'nun eşiz zatiyla tamamen aynı ve birdir. Fiil ve eylemlerde Tevhid: Yani kainatta ortaya çıkan her şey, bütün hal haRekât, davranış ve oluşumlar hep Allah'ın

⁸ Avni İlhan, "Şiada Usulü'd-din", *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiiilik Sempozyumu*, İstanbul 1993, s. 409.

irade ve takdirinden kaynaklanmaktadır. İbadette Tevhid: İbadet sadece Allah'a mahsustur. O'nun mukaddes zatından başka mabut yoktur.⁹

2. 2- Adalet: Adalet ilahi kemal sıfatlardandır. Allah adildir, zalim değildir, hükümlerinde zulmedici, fiillerinde kulları zorlayıcı değildir. İtaat edenlere sevap verir ve cennete koyar, asi olanları da cezalandırır. Kullarının gücünün yetmediği şeyi onlara yüklemeyi ve hak ettiklerinden fazla ceza vermez, Hasen'i terk etmez, Kabih'i asla yapmaz. Çünkü iyiyi yapmak ona zor gelmediği gibi kötüyü yapmaya da muhtaç değildir. Allah hâkimdir, fiilleri en kâmil nizama göre hikmete uygundur.¹⁰

2. 3- Nübüvvet: Caferilere göre peygamber, hiçbir beşer etkisi olmadan Allah'tan haber veren insandır. Peygamber, ismet, fetanet, sıdk, emanet, ilim sahibi ve zamanının en üstün insanı olmalıdır.¹¹ Caferilere göre peygamberlerin masum olmaları gerekir. Çünkü peygamber vahiy almasında, onu korumasında ve insanlara iletmesinde hata ve günahtan korunmuş olmalıdır. Bunlar tekvini hidayetini üç rüknünü oluşturur. Bu rükünlerde hata yapmak, tekvin kanununda hata yapmak anlamına gelir ki, bu konuda hata olması imkânsızdır.¹²

2. 4- İmamet: Şia'nın dolayısıyla Caferilerin inanç ve düşünce sisteminin temel taşı olan imamet, Caferi inanç esaslarından dördüncüsüdür. Bu kavram genel anlamıyla Şia'yı, özelde de Caferileri diğer fırkalardan ayıran en temel inançtır. Bu anlayış, İslam tarihindeki en büyük, en köklü ve en derin ihtilaf kaynağını oluşturmaktadır.¹³ Çünkü Şii anlayışın merkezinde Hz. Ali'nin Peygamber tarafından imam olarak tayin edilmiş olduğu fikri yatmaktadır. Aslında Şiiliği diğer mezheplerden ayıran en belirgin özellik de, temelde Ali'nin nass ve tayinle imam olduğu fikrinin etrafında şekillenen imamet meselesinin inanç esasları olarak kabul edilmesidir. Şiilik denildiğinde de ilk akla gelen İmamet nazariyesi olmaktadır.¹⁴

⁹ Nasır Mekarım Şirazi, *İnançlarımız*, Çev.: İsmail Bendiderya, İstanbul 1997, s. 20-22; Abdülbaki Gölpınarlı, *Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şiilik*, İstanbul 1979, s. 235-239.

¹⁰ Halife Keskin, *Kendi Kaynakları Işığında Şia İnanç Esasları*, İstanbul 2000, s. 100.

¹¹ M. Rıza Muzaffer, *Akaidül İmamiyye*, Beyrut 1417, s. 77; M. Saffet Sarıkaya, *İslam Düşünce Tarihinde Mezhepler*, Isparta 2001, s. 186.

¹² Allame Tabatabai, *Tüm Boyutlarıyla İslamda Şia*, Çev. Kadir Akaras-A. Kazımi, İstanbul 1999, s. 162; Allame Askeri, *Kitap ve Sünnet Işığında Nebi ve Peygamberlerin "Günah İşlemeyi" İsmeti-*, Çev. İsmail Bendiderya, İstanbul 2004, s. 32-33; Murteza Mutahhari, *Vahy ve Nübüvvet*, Çev. Ünal Çetinkaya, Ankara 1990, s. 22-23.

¹³ İ. Üzümlü, a.g.e., s. 198; M. Mescid-i Camii, *Ehl-i Sünnet ve Şia'da Siyasi Düşüncenin Temelleri*, çev. Malik Eşter, İstanbul 1995, s. 172-173.

¹⁴ H. Onat, "Şiiliğin Doğuşu Meselesi", *AÜİFD*, C. XXXVI, Ankara 1997, s. 82; Ali Şeraiti, *Ümmet ve İmamet*, Ankara 1997, s. 7.

2. 5- Mead: Caferilerin inanç esaslarından birisi de mead'dır. Dönülecek yer ve dönüş zamanı manasına gelen mead, öldükten sonra yeniden dirilmeye, kişinin inanç ve amellerinden dolayı hesaba çekileceğine, bunun sonucuna göre de azap veya mükâfat göreceğine inanmak demektir.¹⁵

3- Caferilikte İnançla İlgili Diğer Konular

Dinin usulüyle ilgili olmamakla birlikte Caferiliği diğer mezheplerden ayırt eden bazı konular bulunmaktadır. Bunlar, Rec'at, Beda ve Takiyye'dir.

3. 1- Rec'at

Lügatta dönüş, dönmek anlamlarına gelen rec'at ıstılahıya göre bazı halis mü'minlerin ve bazı münafık, facir ve zalimlerin kıyametten önce bu dünyaya geri dönmelerine denir. Bu inanca göre, ilahi adalet hükümetinin yeryüzünün tamamına hâkim olmasını arzu eden halis müminler, bu isteklerine ulaşmak için Allah'ın kudreti ile imam Mehdi'nin zuhurundan sonra bu dünyaya dönecek ve arzularını göreceklendir. Yine dünyada hakkın önünü alıp onu yok etmek için yekvücut olan bazı facir ve zalim münafıklar bu dünyaya geri dönecek ve yaptıklarının cezasını halis müminler tarafından göreceklendir.¹⁶

Caferi âlimler Kur'an-ı Kerim'de rec'at inancına "Onlar: Rabbimiz, bizi iki defa öldürdün iki defa dirilttin. Biz de günahlarımızı itiraf ettik. Bir daha (Bu ateşten) çıkmaya yol var mıdır, derler." Mü'min 40/11. ayetini delil kabul ederek, ayette geçen iki defa ölmek ve ikinci defa dirilmek ifadelerinin rec'ate delalet ettiğini ileri sürmektedirler.¹⁷

Rec'at inancının bir başka delilinin de Kur'an'da geçen Ashab-ı Kehf kıssası olduğunu söyleyen Ebü Cafer, bunu geçmiş milletlerin yaşadığını dolayısıyla bu ümmetin de başına geleceğini iddia etmektedir.¹⁸

Rec'atla ilgili rivayetlerde dünyaya gelecek ilk kişinin Hz. Hüseyin olacağı, hem Peygamberin, hem de Hz. Ali'nin dünyaya döneceği anlatılmaktadır. Mehdi ortaya çıktığı zaman da her mü'minin mezarına gelerek "Ey falanca kişi, sahibin ortaya çıktı, istersen kalk ona katıl, istersen Rabbinin nimetleriyle baş başa kal." denileceği ifade edilmektedir. Hz. Ali

¹⁵ Seyyid Abdürrezzak el-Hasani, *Ta'rifü's-Şia*, Suriye 1923, s. 25; İsmail Mutlu, *Tarihte ve Günümüzde Caferilik*, İstanbul 1995, s. 177, Teoman Şahin, *Alevilere Söylenen Yalanlar*, Ankara 1995, s. 55; Ercan Dağdeviren, *Ankara İli Keçiören İlçesinde Yaşayan Caferilerde Dini Hayat ve İlçenin Günümüz Dini Yapısı*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ 1998, s. 11.

¹⁶ (Yazarı yok), *Rec'at*, Çev. Cafer Bendiderya, İmam Ali Müessesesi, Kum 2001, s. 22-23;

¹⁷ Mehdi Aksu, *İslam Tarihinde Gerçeğe Giden Yol*, İstanbul 2003, s. 391.

¹⁸ İ. Üzüm, *a. g. e.*, s. 280.

¹⁸ Şeyh Saduk, *Şii İmamîyyenin İnanç Esasları*, Çev. E. Ruhi Fiğlalı, Ankara 1978, s. 66.

ile birlikte Muaviye ve adamlarının da dünyaya döneceği, Ali'nin Muaviye ve adamlarından intikam alacağından bahsedilmektedir.¹⁹

Rec'atla ilgili inanışlar bütün âlimler tarafından kabul görmemiş, hatta şiddetle eleştirilmiştir. Bunların başında Şii âlim Musa Musavi gelmektedir. Musavi, bu anlayışa katılmadığını ve konuyla ilgili rivayetleri de uydurma bulduğunu ifade etmektedir. Bu anlayışı Pitagor'un ortaya attığı tenasüh fikrine benzetmekte ve İslam'la bir alakasının olmadığını söylemektedir.²⁰

Ancak Rıza Hüseyinneseb bu iddiayı reddetmekte ve konuyla ilgili olarak şunları söylemektedir: “Şia inanışındaki rec'at meselesinin tenasüh inancıyla hiçbir ilgisi yoktur. Çünkü tenasüh görüşü kıyameti inkâra dayalı, evrenin sürekli bir dönüşüm halinde olduğunu savunan ve her dönemin bir önceki dönemin tekrarı olduğuna inanan bir görüştür. Bu görüşe göre her insanın ruhu ölümden sonra yeniden dünyaya geri döner ve başka bir bedene intikal eder. Oysa rec'ate inananlar, İslam'daki kıyamet ve ahiret inancına iman etmekte ve bir bedenden ayrılmış bir ruhun başka bir bedene intikalinin muhal olduğuna inanmaktadırlar.”²¹

3. 2 - Beda

Beda kavramı, insanın bir şeyde, bir işte gerçek olmayan bir görüşe sahip olması, kendi görüş ve kararına göre o işi işlemeye kalkıştıktan sonra da görüşünde yanıldığını, gerçeğin başka türlü olduğunu anlaması, o işi yapmaktan vazgeçmesi²² anlamına gelmektedir.

Lügat manası zuhur olan beda, kavram olarak; insanın bir şey hakkında başta ilim ve zan yok iken sahip olduğu görüşünün bunları elde ettikten sonra değişmesi, bir karardan başka bir karara geçmesi olarak kullanılır. Bu kavramın Allah hakkında söylenmesi caiz değildir. Bu kavramın Allah'a nispet edilmesi halinde, bundan muradın beklenmeyen bir durumun ortaya çıkması ya da meydana gelmesi olduğu ifade edilmektedir.²³

Burada söz konusu olan şey Allah'ın fikir değiştirmesi değildir. Cafer Sadık “Allah bir şeyi yaptıktan sonra ondan pişmanlık duyar iddiasında bulunan biri bizim görüşümüze göre Allah'ın inkârcısıdır” demektedir. Beda anlayışı Caferi'lerde Cafer Sadık'ın oğlu İsmail'in ölümüyle ortaya çıkmıştır. Anlatıldığına göre, Cafer Sadık önce oğlu İsmail'in imametinden söz etmiştir. Ancak onun daha kendi sağlığında ölmesi üzerine “Allah oğlum

¹⁹ İ. Mutlu, *a. g. e.*, s. 450.

²⁰ Musa Musavi, *Şia ve Şiilik Mücadelesi*, Çev. Tahir Hoca, İstanbul 1995, s. 162.

²¹ Rıza Hüseyinneseb, *Cevaphyorus*, Çev. Muhammed Mücahidi, İstanbul 2004, s. 130-131.

²² M. R. Muzaffer, *a. g. e.*, s. 67.

²³ Mehmet Atalan, *Şiiliğin Farklılaşma Sürecinde Ca'fer es-Sadık'ın Yeri*, Ankara 2005, s. 115.

hakkında izhar ettiğini hiçbir şeyde izhar etmemiştir.”demesi, Beda inanişinin aslını teşkil etmiştir.²⁴

3. 3- Takıyye

Takıyye kavram olarak; açık veya muhtemel bir tehlikeden korunmak maksadıyla inancın saklanması ve gizlenmesi olarak tanımlanmaktadır.²⁵ İmam Muhammed Bakır'ın konuyla ilgili olarak “Takıyyeden daha değerli bir şey yoktur. Takıyye müminin cennetidir. Sizi yönetenler adaletsiz ve zalimlerse, onlarla göstermelik olarak kaynaşın, iyi geçiniyor gibi görünün.” dediği nakledilmektedir.²⁶

Caferilere göre, imam ortaya çıkıncaya kadar takıyye vaciptir, ondan vazgeçmek caiz değildir. Takıyye'yi imamın çıkışından önce terk eden kişi Allah'ın dininden ve Caferi mezhebinden çıkmış, Allah'a, O'nun Resulü'ne, imamlara muhalefet etmiş olur. Hucurat suresindeki “Doğrusu Allah katında en üstün olanımız en çok sakınanınızdır.” ayet'ini Cafer Sadık “En çok sakınanınız takıyye ile amel edeninizdir.” şeklinde açıklamıştır.²⁷

Takıyye inancına temel teşkil eden ayetlerden biri de Al-i İmran suresi 27'deki “Mü'minler, inananları bırakıp kâfirleri dost edinmesinler. Kim böyle yaparsa, Allah ile dostluğu, kalmaz. Ancak onlardan korunmanız başka, onların şerlerinden korunmak için dost gözükebilirsiniz.” ayet'idir.

Son dönem Şii âlimlerinden Ali Şeriatî takıyye'yi ikiye ayırmaktadır. Bunlardan birincisi, vahdet takıyye'si, ikincisi de savaşım takıyyesi'dir. Şeriatî'ye göre vahdet takıyyesi; ihtilafı ve iç ayrılığa neden olacak olan konuların gündeme getirilmesinden kaçınmak, aynı safta olanların karşıt görüşlerine katlanmak, toplumun iç birliğinin korunması ve düşman karşısında birlik oluşturulabilmesi için yapılan takıyye, savaşım takıyyesi ise; imanın korunması için gizli mücadelenin özel şartlarına uyulması şeklinde nitelendirilen takıyye'dir.²⁸

Rıza Muzaffer Takıyye'nin her hususta ve her konuda vacip olmadığını hatta savaş gibi özel durumlarda takıyye'yi terk etmenin vacip olduğunu söyleyerek onun gerekli ve gereksiz yerlerinin olduğunu altını çizmektedir.²⁹

Rec'at, beda ve takıyye inançlarının günümüz Caferi'lerinin inanç hayatlarında çok belirleyici bir unsur olduklarını söylemek pek mümkün görünmemektedir. Çünkü örneklem alanımıza uyguladığımız ölçeğimizdeki “Rec'at, beda ve takıyye ile ilgili sorulara, araştırmaya katılanların hemen

²⁴ E. R. Fığlalı, *İmamiyye Şiası*, İstanbul 1984, s. 223.

²⁵ Nevbahî, *Fıraku's-Şia*, Necef 1355 s. 65.; Seyyid Muhsin Emin, *A'yanu's-Şia*. C. I, Beyrut trz, s. 119; A. İlhan, “Takıyye, Doğuşu ve Gelişmesi”, *DEÜİFD*, C. II, İzmir 1985, s. 159.

²⁶ Muhammed b. Yakup Kuleyni, *el-Kaî fi'l İslam*, C. II, Tahran 1348, (Babu't-Takıyye), C. II, s. 220.

²⁷ Şeyh Saduk, *a.g.e.*, s. 128.

²⁸ A. Şeriatî, *Ali Şiası Safevi Şiası*, Çev. Feyzullah Artinli, İstanbul 1990, s. 218-219.

²⁹ M. R. Muzaffer, *a.g.e.*, s. 107.

hemen hepsi bu konuda bilgilerinin olmadığını anket formlarının kenarlarına not etmişlerdir. Görüşlerine başvurduğumuz ahundlar da bu konuların çok derin olduğunu ve halkın bunları anlayamayacağına inandıkları için üzerinde durmadıklarını ifade etmişlerdir.

4- Caferilerde İbadet

4. 1- Namaz

Caferilerin namaz vaktinin ilanı olan ezanın okunmasında ve namaz için gerekli olan abdest konularında bilinen bilgi ve uygulamalardan farklı olarak aşağıdaki hususlara vurgu yapılabilir:

Caferilerde ezan:

Dört defa “Allahü Ekber”

İki defa “Eşhedü en lâ ilâhe illâllâh”

İki defa “Eşhedü enne Muhammeden Resulullâh”

İki defa “Eşhedü enne Aliyyen Veliyyullâh”

İki defa “Hayye ales-Salâh”

İki defa “Hayye ale'l Felâh”

İki defa “Hayye alâ Hayr'il Amel”

İki defa “Allahü Ekber”

İki defa “Lâ ilâhe illâllâh”

Caferi camilerinde ezanlar canlı olarak okunmakla birlikte genellikle banttan okunmaktadır. Bu bantlar ya İran'dan temin edilmekte ya da Ahundlar tarafından doldurulmaktadır. Caferiler bu durumun fıkıhları açısından bir mahzuru olmadığını, âlimlerinin buna izin verdiğini söylemektedirler. Görüşmelerimiz sırasında “Ezanı niçin banttan okutuyorsunuz?” sorusuna ezan okuyacak güzel sesli insanların her zaman denk gelmediğini, banttan okutularak bu meselenin çözümlendiğini söylemişlerdir. Zaten Caferilerin ezan, ikamet ve benzeri görevleri yerine getirecek müezzin benzeri yetişmiş elemanları bulunmadığından bu görevleri halktan insanlar yerine getirmektedirler.

İkamette “Hayye alâ hayr'il amel” den sonra iki defa “Kad kâmeti's salâh”, bir defa “Lâ ilâhe illâllâh” denilerek tamamlanır.

Caferilerde abdest konusunda ayırt edici bir farklılık olarak ayakların meshedilmesi görülmektedir. Çünkü bu grup ayaklarını yıkamamakta sadece meshetmekle yetinmektedir. Buna Kur'an'da Maide 6'daki “Ey iman edenler, namaza kalktığınız zaman yüzünüzü ve dirseklere kadar ellerinizi yıkayınız, başınıza meshediniz ve topuklara kadar ayaklarınıza da” ayetini delil göstermektedirler.

Örnekle grubumuzu oluşturan Keçiören'deki Caferiler de ayaklarını yıkamayıp meshetmektedirler. Mesh sadece ayağa yapılmakta, çorap ve mest üzerine yapılanlar kabul edilmemektedir.

Caferilerde namaz cemaatle kılındığı gibi ferdi olarak da kılınabilir. Ancak herkes imam olamaz. Kişinin imam olabilmesi için mezhebe ait fıkhi bilgileri bilmesi ve Kur'an'dan ezberinin olması yeterli görülmemektedir. Bu bilgilerin yanında imam olacak kişinin bilgili, yalan söylemeyen, güvenilir, sözünde duran ve adil bir insan olması gerekmektedir. Mesela, sakalını kesen bir kimse ne kadar bilgili olursa olsun adaleti olmadığı için namaz kıldırarak özelliğe sahip görülmemektedir. Dolayısıyla da camilerde Ahundlar olmadığı zaman içlerinden biri imamlık yapamamakta, cemaat namazlarını ferdi olarak kılmaktadır.

Diğer mezhep ve fırkalarda olduğu gibi Caferilerde de namaz Allah'ın emridir ve çok önemli bir ibadettir. Onlara göre namaz farz ve müstehap olmak üzere iki temel kısma ayrılır.³⁰ Farz namaz, kılınması gerekli olan ve kılınmadığı takdirde kıyamette insanın azaba uğramasına sebep olan namazdır. Müstehap namaz ise, kılınması iyi olduğu ve kılındığında sevap alınmasına rağmen, kılınmaması durumunda kıyamette insanın azaba uğramasına neden olmayan namazdır.³¹

Vacip yani farz olan namazlar şunlardır: Her gün kılınan beş vakit namaz, cuma namazı, fitir ve bayram namazı, ayat* namazı, tavaf namazı, nezir namazı, cenaze namazı.³²

Günlük yerine getirilen namazlar farz olanlardandır. Güneşin doğmasından önce sabah iki rekât, öğle ve ikindi dörder, akşam üç, yatsı dört rekâttır. Ancak Caferilere göre, öğle ile ikindinin arasını, akşamla yatsının arasını birleştirmek konusunda bir engel yoktur.³³ Dolayısıyla Türkiye'deki Caferiler de namazlarını birleştirerek kılmaktadırlar. Caferi'lerin namazı kılış şekillerinde bazı farklılıklar bulunmaktadır. Namazın kılınışı şöyledir: Allah-ü Ekber diyerek namaza başlanır ve buna tekbiretü'l ihram denilir. Namazda eller bağlanmaz, yanlara salınır. Besmele ile Fatiha okunduktan sonra yine besmele ile tam bir sure okunur. Rükûda en az bir defa "Sübhâne Rabbiye'l-azîm ve bi-hamdihî, Allahümme salli alâ Muhammedin ve Âl-i Muhammed" denir. Secdede "Sübhâne Rabbiye'l a'lâ ve bi-hamdihî, Allahümme salli alâ Muhammedin ve Âl-i Muhammed" denir. Namazların ikinci rekâtında Fatiha ve sure okunduktan sonra rükûya gidilmeden eller yüz hizasına kaldırılarak dua okunur ve buna "kunut" denir. Kunutta şu dua okunur. "Rabbenâ âtinâ fi'd-dünyâ haseneten ve fi'l-âhirati haseneten ve

³⁰ et-Tusi, *el-Mebcut fi Fikhi'l-İmamiyye*, C. I, Tahran trz, s. 70.

³¹ Cafer Bendiderya-C. Bayar, *Ehl-i Beyt Mektebine Göre Namaz Rehberi*, İstanbul 2002, s. 25.

* Caferilikte ay ve güneş tutulması, deprem, sel, gibi doğal afetlerden sonra kılınan ve beş rükûlü iki Rekâtlı bir namaz.

³² Kaşif'ül Gıta, *Caferi' Mezhebi ve Esasları*, Çev. Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul 1983, s. 59.

³³ el-Hasani, *a. g. e.*, s. 28.

kınâ azâben-nâr bi-câhi Muhammedin ve âlihi'l-athâr". Teşehhüt'te "Eşhedü en-lâ ilâhe illallâh vahdehü lâ şerike lehü ve eşhedü enne Muhammeden abduhü ve resûlühü; Allahümme salli alâ Muhammedin ve âl-i Muhammed" denir. Eğer namaz iki rekâtlik ise "Es-selâmu aleyke eyyuhe'n-nebiyyu ve rahmetullâhi ve berekâtuh, es-selâmu aleynâ ve alâ ibâdillâhi's sâlihîn, es-selâmu aleykum ve rahmetullâhi ve berekâtuh" denilerek selam verilir. Ancak baş sağa sola döndürülmez. Eğer namaz dört rekâtlik ise, ikinci rekâtta teşehhüt okunduktan sonra selam vermeden ayağa kalkılır. Üçüncü rekâtta Fatiha suresi veya üç defa " Sübhânellâhu ve'lhamdü lillâhi velâ ilâhe illellâhü ve'llâhü ekber" denir. Buna "tesbihât-ı erbea" zikri adı verilir. Dördüncü rekât da aynı şekilde kılınır. Namazların sünnetleri genellikle kılınmaz. Ancak kılmak yasak değildir, isteyen kılabilir. Caferilerin namazlarıyla ilgili en önemli ve ayırt edici nokta secde edilen yer meselesidir. Onlara göre, yiyecek ve giyecek cinsi şeylere secde olmaz. Secde sert ve toprak cinsi şeylere yapılırsa caizdir. Üzerine secde yapılabilecek en temiz toprak da Kerbela toprağıdır.³⁴ Caferilerde herhangi bir toprak üzerine de secde yapılabildiği halde Kerbela toprağının tercih edilmesi hem Kerbela olaylarının hatırlanmasını hem de Hz. Hüseyin'in hatırasının canlı tutulmasını sağlamaktadır. Böylece grup içi bütünleşme gerçekleşmekte, Caferiler inançlarıyla ilgili ciddi bir dinamizm kazanmaktadır. Bu nedenle her Caferi'nin yanında "türbet" veya "mühür" dedikleri sertleştirilmiş ve çeşitli şekiller verilmiş Kerbela toprağı bulunmaktadır. Bu topraklar özel koruyucu kadife kumaşlar içerisinde taşındığı gibi camilerde de bir sandık içerisinde bulundurulmakta ve isteyenler buradan alıp kullanmaktadırlar. Herkes secde edeceği yere bu toprakları koymakta, secdelerini bunun üzerine yapmaktadır. Namazdan sonra saygıyla öpülüp başa götürüldükten sonra kadifelere sarılarak kaldırılmaktadır.

Namazdan sonra da tesbihatta 34 defa Allah-ü Ekber, 33 defa elhamdülillah, 33 defa sübhânellâh zikirleri okunur. Hz. Peygamber kızı Fatıma'ya öğrettiği için bu tesbihatlara Hz. Fatıma tesbihatı demektedirler.³⁵ Yine namazdan sonra şükür secdesi yapmanın müstehap olduğuna inanırlar. Bunun dışında her namazdan sonra ayağa kalkarak kıbleye dönük bir şekilde "ziyaret" adını verdikleri ve Allah'a hamd, 14 masuma salât ve selam içeren bir dua okurlar.

Cuma günü öğle namazı yerine iki rekât Cuma namazı kılınabilir. Ancak Cuma namazı kılındığı halde müstehap ihtiyat gereği öğle namazı da kılınmalıdır.³⁶

³⁴ Süleyman Ateş, *İmamiyye Şiâsinin Tefsir Anlayışı*, İstanbul 1998, s. 29.

³⁵ Muhsin Kıraati, *En İyi Dost Namaz*, Çev. İsmail Bendiderya-K. Seyidoğlu, İstanbul 2004, s. 57.

³⁶ İmam Humeyni, *Tam İlmihal*, İstanbul 2003, s. 147-148.

Caferilere göre günümüzde Cuma namazı kılmak farz değildir. Ancak kılmakta fayda ve sevap vardır. Örneklem grubu olarak belirlenen Keçiören’de yaşayan Caferiler Cuma namazlarını daima kılmaktadırlar. Cuma namazının kılınabilmesi için biri imam olmak üzere beş kişinin olması gerekir.³⁷ Cuma namazında önemli olan bir husus da, hutbeyi okuyan kişiyle namazı kıldırmanın aynı kişi olması gerektiğidir.

Ramazan ve Kurban Bayramı namazları, imamın zuhuru döneminde farzdır ve cemaatle kılınması gerekir. İmamın gaib olduğu günümüzde ise müstehap olup cemaatle veya ferdi olarak kılınabilir.³⁸

Müstehap yani nafil namazlar ise şöyledir: ‘Günlük nafil namazlar, gece namazı, gufeyle namazı. Günlük nafileler: Sabah namazının nafilisi sabah namazından önce kılınır, iki rekâttir. Öğle namazının nafilisi öğle namazından önce kılınır, sekiz rekâttir. İkinci namazının nafilisi ikinci namazından önce kılınır, sekiz rekâttir. Akşam namazının nafilisi dört rekâttir. İkişer rekât halinde akşam namazından sonra kılınır. Yatsı namazının nafilisi iki rekâttir, yatsı namazından sonra oturularak kılınır. Gece namazı on bir rekâttir ve gece yarısından itibaren sabah namazına kadar kılınabilir. Bunun sekiz rekâtı dörder rekât halinde gecenin nafilisi niyetiyle, iki rekât şef namazı, bir rekât da vitir namazı niyetiyle kılınır. Gufeyle namazı akşamla yatsı arasında kılınır, iki rekâttir.³⁹

Yolculuk halinde, dört rekâtlık namazlar iki rekât olarak kılınmaktadır. Bunun için 46 km.den fazla mesafe yeterli görülmüştür. Yolcu on gün kalacağı veya on gün kalmaya karar verdiği yerlerde namazlarını tam olarak kılmalıdır.

Caferilerin kıldıkları bir başka namaz da âyât namazıdır. Bu namaz güneş veya ay tutulması, deprem, gök gürlemesi ve şimşek çakması gibi halkın korkuya kapıldığı zamanlarda insanların Allah’a sığınarak kıldıkları iki rekât namazdır.

4. 2- Oruç

Caferilere göre oruç, İslam’ın rükünlerinden biridir. Hüküm bakımından üç kısma ayrılır: Farz olan oruç, müstehap oruç ve haram oruç. Farz olanlar da asıl bakımından ve sebep bakımından farz olanlar diye ikiye ayrılır. Asıl bakımından farz olanlar Ramazan ayının orucudur. Sebep bakımından farz olanlar ise, kaza ve keffaret oruçlarıdır. Müstehap oruçlar da Recep, Şaban aylarında ve diğer mübarek günlerde tutulan oruçlardır.

³⁷ el-Hilli, *Muhtelifü’s-Sıati: fi Ahkami’s-Şeriatı*, C. II, Kum 1412, s. 226; M. Fazıl Lenkerani, *Tevzihu’l-Mesail*, İnan 1997, s. 295.

³⁸ Cevad Tebrizi, *Tam İlmihal*, İstanbul 1999, s. 272; M. F. Lenkerani, *a. g. e.*, s. 307; Humeyni, *a. g. e.*, s. 284.

³⁹ C. Bendiderya-C. Bayar, *a. g. e.*, s. 106-107.

Haram olanlar Ramazan ve kurban bayramlarında, kurban bayramının ikinci ve üçüncü günlerinde tutulan oruçtur.⁴⁰

Caferilere göre orucun farz kılınması, insanlara doğru yolu göstermesine ve onlara hidayet etmesine karşılık, Allah'a tazimde bulunmak, insanoğluna Kur'an'ı indiren Allah'ın ululuğunu ve büyüklüğünü fiilen izhar etmek içindir. Nitekim yüce Allah oruçla ilgili olarak Bakara Suresi'nin 185. ayetinde şöyle buyurmuştur: "Size oruç farz kılındı... Size hidayet etmesine karşılık Allah'ı ululamanız için." Oruç, nasıl tutulursa tutulsun, nasıl yerine getirilirse getirilsin, dış görünüş itibariyle Allah'ın büyüklüğüne delâlet eder, yüce Allah'a tazim sayılır.⁴¹

Caferilerin oruçla ilgili görüşlerindeki en temel farklılık, seferi durumunda karşımıza çıkmaktadır. Bu mezhep Ramazan ayında yolculukta oruç tutan kimseyi yolcu değilken oruç yiyen birine benzetmekte dolayısıyla yolculukta mutlaka oruç tutulmamasını uygun görmektedir.⁴²

Oruç ibadetine son derece önem veren Caferiler camilerinde teravih namazı kılmamakla birlikte, çalışma alanımızdaki yaptığımız görüşmelerde Ramazan ayı boyunca bin Rekât nafîle namaz kılınması gerektiği söylenmiştir. Ramazanın 19.,21.,ve 23. geceleri "ehyâ geceleri" olarak isimlendirilmekte ve Kadir Gecesinde bu üç geceden birinde olabileceği düşünülmekte, bu gecelerde çeşitli ibadetler yapılmaktadır. "Ehya geceleri" başlamadan önce ehya guslü alınmakta ve bu sünnet olarak kabul edilmektedir. Bu gecelerde, vaaz edilmekte, mersiyeler ve cevşen-i kebir okunmaktadır. Gece yarısından sonra Kur'an baş üzerine konularak, önce Allah'a sonra on dört masuma yemin verilerek dua edilmekte ve bu yeminler on kez tekrar edilmektedir. Yetmiş defa estağfurullah, yetmiş kere de Hz. Ali'nin katiline lanet okunmaktadır. Kur'an'ın peygamberin kalbine indiği anda uyanık bulunabilmek için akşamla sabah arasında uyumamaktadır.

4. 3- Hac

Hac, emredilmiş belli amelleri yerine getirmek amacıyla Allah'ın evi olan Kâbe'yi ziyarete gitmektir. Şu şartlar varolduğunda insana farz olur: Baliğ olmak, akıllı ve hür olmak, hacca gitmeden dolayı daha önemli bir ameli terk etmek zorunda kalmamak, mali yeterliliği olmak, bedenlen sağlıklı olmak, yol güvenliği olmak.⁴³ Caferi'lerde hem mali hem de bedeni bir ibadet olan haccın güç yetirildiği halde terk edilmesinin küfür derecesine varacağı kabul edilmektedir.⁴⁴

⁴⁰ Kaşif'ül Gıta, a. g. e., s. 67.

⁴¹ Ayetullah Uzma Hamenei, *Ehl-i Beyt Fıkında Oruç ve Hükümleri*, Haz. Kevser Yayınları, İstanbul 2001, s. 20.

⁴² E.R. Fırlalı, *İmamiyye Şiâsi*, s. 233.

⁴³ Humeyni, a.g.e., s. 379; el-Hasani, a.g.e., s. 29; Kaşif'ül Gıta, a.g.e., s. 72.

⁴⁴ Ebu'l Kasım el-Hufi, *Caferi' Fıkında Hac Nasıl Yapılır?*, Çev. Hüseyin Yeşil, Ankara 1990, s. 175.

Caferi'lerde hac kadar önemli olan bir diğer ibadet de imamların kabirlerine yapılan ziyaretlerdir. Grubun tamamına teşmil etmek pek uygun olmamakla birlikte araştırmamızda görüştüğümüz bazı Caferi'lerin imamların kabrini ziyaret etmenin hacdan daha sevap olduğu düşüncesini taşıdığı gözlemlenmiştir. Caferilerin ziyarette buldukları mekânlar şunlardır: Irak'ta Kerbela'da Hz. Hüseyin ve yarenlerinin türbesi, Necef'te Hz. Ali'nin türbesi, İran'ın Meşhet kentindeki 8. imam Rıza'nın mezarı, Kum'da Ma'suma-i Kum'un türbesi, Suriye'nin başkenti Şam'da Hz. Zeynep ve Hz. Rukayye'nin türbeleri, Mekke'de Hz. Hasan ve Hz. Hatice'nin türbeleri Caferi'ler tarafından en çok ziyaret edilen mekânlardır. Bunlardan Kerbela'yı ziyaret edene Kerbelai, Meşhed kentine gidenlere Meşhedî denmektedir. Herhangi bir imamın mezarını ziyaret etmeden önce ziyaret guslü alınmalıdır. İmamın yattığı binaya girerken selam verilerek, hürmetle girilir. İmamın kendine ait ziyaretnamesi okunur. İki rekât ziyaret namazı kılınır. Anne-baba, eş, dost için de namaz kılınır, dualar edilir.

4. 4- Zekât

Caferilere göre zekât, önemli ibadetlerdendir. Hâkim olan anlayışa göre zekât vermeyenin namazı makbul değildir. Diğer mezheplerde olduğu gibi dokuz cins şeyden verilir. Bunlar: Deve, sığır, koyun-keçi, buğday, arpa, üzüm, hurma, altın ve gümüşdür.⁴⁵ Zekât verilecek kişide dikkat edilmesi gereken o kişinin on iki imama inanan bir Şii olmasıdır. Eğer yanlışlıkla Şii olmayan birine zekât verildiyse, ikinci defa verilmesi gerektiğine inanılmaktadır.

4. 5- Humus

Caferiler, Enfal suresinin 41. "...Bilin ki ele geçirdiğiniz ganimetin beşte biri Allah'ın, Peygamberin ve yoksulların, yetimlerin, düşkünlerin ve yolcularındır..." ayetini delil göstererek humusun peygamber ve yakınlarına, zekâta bedel olarak verilmek üzere farz kılındığına inanırlar. Onlara göre, Allah, mal ve beden sadakaları olan zekât ve fitreyi peygamber ve yakınlarına haram etmiştir. Buna karşılık onlara, humustan pay ayrılmıştır. Humus yedi şeyden verilir: İmam veya naibinin izniyle olmak üzere kendileriyle savaşmış kimselerden alınan harp ganimetleri, altın, gümüş, demir, bakır gibi madenler, defineler, denizden çıkarılan inci, mercan gibi şeyler, haramla karışmış mallar, zimminin bir müslümandan aldığı arazi, ticaret yoluyla veya başka yollarla elde edilen kâr.⁴⁶

Caferiler, toplanan humusu altı parçaya bölerler. Payın birini Allah için, birini peygamber için, birini de imam için ayırırlar. Bu üç parçanın gaib

⁴⁵ E. R. Fığlalı, *İmamiye Şiastı*, s. 233; Kaşif'ül Gita, a.g.e., s. 68; el-Hasani, a.g.e., s. 30.

⁴⁶ E. R. Fığlalı, *İmamiye Şiastı*, s. 234; Kaşif'ül Gita, a.g.e., s. 70.

imama ait olduğuna inanılır. Geriye kalan üç parçayı da yetimlere, miskinlere ve yolda kalmış olanlara harcarlar.⁴⁷

4. 6- Cihad

Caferilere göre cihad, düşmana karşı koymak, yeryüzündeki zulüm ve fesada karşı, hak ve gerçek için canla, başla, malla savaşmaktır. Cihad iki kısımdır: Birincisi cihad-ı ekber, ikincisi cihad-ı asgardır. Birincisi içteki düşman olan nefse karşı durmaktır. İkincisi dinin düşmanlarıyla savaşmaktır.⁴⁸

4. 7- Emr Bi'l Ma'ruf Nehy-i Ani'l Münker

Caferilere göre, dinin dayandığı esaslardan biri olarak kabul edilen emr bi'l ma'ruf nehy-i ani'l münker ibadetlerin en üstünlerinden ve itaatlerin en yücelerindedir. Buna uymak her müslümanın üzerine farzdır.⁴⁹ Ma'rufu emretmekle iyi şeylerin yapılması, münkerden men etmekle de kötülüklerin ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır.⁵⁰

4. 8- Tevella ve Teberra

Tevella Allah, peygamber ve imamlarla bunları sevenleri sevmek, teberra da Allah'ı, peygamberi ve imamları sevmeyenleri sevmemek manasına gelmektedir. Kur'an'da Fetih suresinin 29. ayeti olan "Muhammed Allah'ın elçisidir. Beraberinde bulunanlar da kâfirlere karşı çetin, kendi aralarında merhametlidirler..." ifadesi ile Mücadele suresinin "Allah'a ve ahiret gününe inanan bir toplumun Allah'a ve resulüne düşman olanlarla dostluk ettiğini göremezsin" 22. ayeti tevella ve teberranın temelini oluşturmaktadır.⁵¹

Sonuç

Türk toplumunun bir parçasını oluşturan Caferilerin, toplumun genel din anlayışından farklı bir anlayışa sahip olmaları birtakım ihtiyaçları da beraberinde getirmektedir. Bu ihtiyaçlardan biri de yetişmiş din adamı

⁴⁷ İbrahim Çalışkan "Caferi' Mezhebinde İbadetler", *Tarihte ve Günümüzde Şiiilik Sempozyumu*, s. 488.

⁴⁸ Kaşif'ül Gita, a.g.e., s. 73; İ. Çalışkan, a.g.m., s. 489.

⁴⁹ Kaşif'ül Gita, a.g.e., s. 74; el-Hasani, a.g.e., s. 32.

⁵⁰ M. Kiraati, *İyiliği Emredip Kötülüğten Sakındırmak*, Çev. İsmail Bendiderya-C. Bendiderya, İstanbul 2004, s. 51.

⁵¹ İ. Üzüm, a.g.e., s. 318.; E. R. Fırlalı, *İmamiye Şiasi*, s. 335.

konusudur. Caferiler din hizmetlerini görecek insanları Türkiye dışına göndermek durumunda kalmaktadırlar. Bu da hem çocuklarını gönderen aileler hem de öğrenim için yurt dışına giden öğrenciler için maddi ve manevi zorluk anlamına gelmektedir. Son zamanlarda daha çok İran'a gönderilen ve Kum'daki eğitimini tamamladıktan sonra Türkiye'ye dönen öğrenciler "İran'daki rejimi Türkiye'ye getirecek kişiler" olarak yargılanabilmektedirler. Bu durum da güvensizlik ortamını doğurmaktadır. Bu tür öğrencilerin öğrenimlerini Türkiye'de sağlamak için bazı adımların atılması ve ülke dışında okuyup geri dönenlere ön yargılı suçlamalardan kaçınılması Caferi'lerin en başta gelen isteklerini oluşturmaktadır.

Türkiye'de camilerin denetimi Anayasa tarafından Diyanet İşleri Başkanlığı'na verilmiştir. Ancak Caferilerin kendilerine ait camileri bulunmakta ve bu camilere Sünni imamların atandığı anlar olmaktadır. Caferiler bu imamların arkasında namaz kılmamakta, kendi Ahund'larının imamlığını istemektedirler. Genelde Azeri Türktü olan Caferiler bu toplumun içinde yaşamaktan memnundurlar ve başka bir ülkede yaşamak istememektedirler. Ancak Türk toplumu içindeki varlıklarının kendi farklılıklarıyla kabul edilmesini isteyen Caferiler diğer inanışlara sahip vatandaşlarla birlikte, mevcut farklılıkları olduğu gibi kabul etmeye çalışmanın, ortak yaşam açısından oldukça önemli olduğu görüşünü taşımaktadırlar.

KAYNAKLAR

- Aksu Mehdi, *İslam Tarihinde Gerçeğe Giden Yol*, İstanbul 2003
- Askeri Allame, *Kitap ve Sünnet Işığında Nebi ve Peygamberlerin "Günah İşlemez"liği -İsmeti-*, Çev. İsmail Bendiderya, İstanbul 2004.
- Atalan Mehmet, *Şiiliğin Farklılaşma Sürecinde Ca'fer es-Sadık'ın Yeri*, Ankara 2005.
- Ateş Süleyman, *İmanîyye Şiasının Tefsir Anlayışı*, İstanbul 1998.
- Ayas M. Rami, *Türkiyede İlk Tarikat Zümreleşmeleri Üzerine Din Sosyolojisi Açısından Bir Araştırma*, Ankara 1991.
- Bendiderya Cafer - Bayar, C. *Ehl-i Beyt Mektebine Göre Namaz Rehberi*, İstanbul 2002.
- Bulut Faik, "Şii Ali Aşkı", *Atlas Dergisi*, S. 139, Ekim 2004.
- Çalışkan İbrahim, "Caferi Mezhebinde İbadetler", *Tarihte ve Günümüzde Şiilik Sempozyumu*, İstanbul 1993.
- Dağdeviren Ercan, *Ankara İli Keçiören İlçesinde Yaşayan Caferilerde Dini Hayat ve İlçenin Günümüz Dini Yapısı*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ 1998.
- el-Hasani Seyyid Abdürrezzak, *Ta'rifü's-Şia*, Suriye 1923.
- el-Hilli, *Muhtelifü's-Şiati: fi Ahkami's-Şeriati*, C. II, Kum 1412.

- el-Hu'î Ebu'l Kasım, *Caferî' Fıkhdında Hac Nasıl Yapılır?*, Çev. Hüseyin Yeşil, Ankara 1990.
- Emin Seyyid Muhsin, *A'yanu 's-Şia*, C. I, Beyrut, Tarihsiz.
- et-Tusi, *el-Mebcut fî Fıkhi'l İmamiyye*, C. I, Tahran Tarihsiz.
- Fığlalı E. Ruhi, *İmamiye Şiası*, İstanbul 1984.
- ....., *Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri*, Ankara 1990.
- Giddens Anthony, *Sociology*, New York 1989.
- Gölpınarlı Abdülbaki, *Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şiilik*, İstanbul 1979.
- Günay Ünver, *Din Sosyolojisi*, İstanbul 1998.
- Hamenei Ayetullah Uzma, *Ehl-i Beyt Fıkhdında Oruç ve Hükümleri*, Haz. Kevser Yayınları, İstanbul 2001.
- Humeyni İmam, *Tam İlmihal*, İstanbul 2003.
- Hüseyinneseb Rıza, *Cevaplıyoruz*, Çev. Muhammed Mücahidi, İstanbul 2004.
- İlhan Avni, "Takıyye, Doğuşu ve Gelişmesi", *DEÜİFD*, C. II, İzmir 1985.
- ....., "Şiada Usulü'd-Din", *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiilik Sempozyumu*, İstanbul 1993.
- Kaya Kamil, *Mikrososyoloji ve Toplumsal Grup Tipleri*, Isparta 2002.
- Kaşif ül Gita, *Caferî Mezhebi ve Esasları*, Çev. Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul 1983.
- Keskin Halife, *Kendi Kaynakları Işığında Şia İnanç Esasları*, İstanbul 2000.
- Kıraati Muhsin, *En İyi Dost Namaz*, Çev. İsmail Bendiderya-K. Seyidoğlu, İstanbul 2004.
- ....., *İyiliği Enredip Kötülükten Sakındırmak*, Çev. İsmail Bendiderya-C. Bendiderya, İstanbul 2004.
- Kuleyni, Muhammed b. Yakup, *el-Kâfi fi'l-İslam*, C. II, Tahran 1348.
- Lenkerani M. Fazıl, *Tevzihu'l-Mesail*, İran 1997.
- M. Mescid-i Camii, *Ehl-i Sünnet ve Şia'da Siyasi Düşüncenin Temelleri*, Çev. Malik Eşter, İstanbul 1995.
- Musavi Musa, *Şia ve Şiilik Mücadelesi*, Çev. Tahir Hoca, İstanbul 1995.
- Mutahhari Murteza, *Vahy ve Nübüvvet*, Çev. Ünal Çetinkaya, Ankara 1990.
- Mutlu İsmail, *Tarihte ve Günümüzde Caferilik*, İstanbul 1995.
- Muzaffer M. Rıza, *Akaidül İmamiyye*, Beyrut 1417.
- Nevbahti, *Fıraku 's-Şia*, Necef 1355.
- Onat Hasan, "Şiiliğin Doğuşu Meselesi", *AÜİFD*, C. XXXVI, Ankara 1997.
- Ric'at*, Çev. Cafer Bendiderya, İmam Ali Müessesesi, Kum 2001.
- Saduk Şeyh, *Şii İmamiyyenin İnanç Esasları*, Çev. E. Ruhi Fığlalı, Ankara 1978.
- Sarıkaya, M. Saffet, *İslam Düşünce Tarihinde Mezhepler*, Isparta 2001.
- Şahin Teoman, *Alevilere Söylenen Yalanlar*, Ankara 1995.
- Şeraiti Ali, *Ali Şiası Safevi Şiası*, Çev. Feyzullah Artinli, İstanbul 1990
- ....., *Ümmet ve İmamet*, Ankara 1997.
- Şirazi Nasır Mekarim, *İnançlarımız*, Çev.: İsmail Bendiderya, İstanbul 1997.

Tabatabai Allame, *Tüm Boyutlarıyla İslamda Şia*, Çev. Kadir Akaras-A. Kazımi, İstanbul 1999.

Taplamacıoğlu Mehmet, *Din Sosyolojisine Giriş*, Ankara 1967.

Tebrizi, Cevad, *Tam İlmihal*, İstanbul 1999.

Üzüm İlyas, *İnanç Esasları Açısından Türkiye'de Caferilik*, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 1993.